

A moldvai csángó magyarok

Ferenczi Enikő

Woollahra, NSW, Ausztrália

1. Bukovinai bujdosóének, Ószékely népballadák, 263. old

b) Bukovina, mit vétettem
- Bukovina, mit vétettem,
Hogy én benned nem élhettem?
Mások élnek nagy kegyesen,
S én bujdosom keservesen.

Sír a szemem mind a kettő',
Foly a könnyvem, mint az esső
Sír a szemem, foly a könnyvem,
Mert Igazán fáj a szívem.

Édes hazám, Andrásfalva,
Látlak-e meg még valaha?
Látom füstid, de csak elig,
Hogy az égen feketéllik.

Én Istenem, mi az oka,
Ki se mehetek az útra.
Ha kimenyek a kapuba,
Vigyázkodom ide s tova,
Mint a madár a fogóba.

Elbujdosnám, nincsen kivel,
Kenyerem sincsen, hogy mivel.
Kérnék kőcsön, de nem kapok,
Mert tudják, hogy szegin vagyok.

Búsulok es, bánkódom es,
Rajtam elfér, ha sírok es.
fáj a szívem a hazámért
S az én sok Jó barátométt.

Déva, Hunyad

2. Bevezetés

A Moldvában élő magyarokat általában csángó néven tartja nyilván a tudomány és a köztudat. Ők képezik a történelmi Magyarország határán kívül élő legnagyobb és legarchaikusabb magyar népcsoportot. Oklevelek bizonyítják, hogy a csángók a 13. századtól élnek Moldva területén. A trianoni döntéskor leszakadt magyarság életkörülményeinél is rosszabb körülmények között. A jelenlegi román kormány mégcsak kisebbség számba sem veszi őket, a mai napig semmiféle jogi megjelölés nincs rájuk vonatkozóan, tehát hivatalos álláspont sem. Etnikailag és statisztikailag is elsikkasztani való szórványnépség. Pedig nem hivatalos becslések szerint több mint 60 ezer ember őrzi a magyar anyanyelvét a 300 ezer moldvai római katolikusból. (Táncos Vilmos)

A moldvai csángó magyarság mindig többszörös elszigeteltségben élt: **földrajzilag** - a Kárpát-medencén kívül; **politikailag** - mindig a történelmi Magyarország határán kívül, még akkor is, ha a moldvai vajda két évszázadig a magyar király hűbérese volt; **szórvány magyarként** - a moldvai románság tömbjében; **római katolikusként** - az ortodox vallás tengerében. Elszigeteltségének köszönhetően maradhatott meg az egyik legrégebbi magyar népcsoportnak, ami egyszersmint „néprajzi rezervátum”-ot (Kósa László) is jelent, hiszen éppen az archaikus közösségek segítik a társadalom-, néprajz- és szellemiségvizsgálatot ahhoz, hogy elméletileg újraalkossanak egy olyan állapotot, melyet más közösségek már régen meghaladtak.

3. A „csángó” gyűjtőnév etimológiája

Máig vitatott kérdés, hogy kik is a csángók, mert a csángó identitás kérdése igencsak bonyolult. Annyi bizonyos, hogy a csángó elnevezést, részben sértő jellege miatt, a csángók önmagukra vonatkozóan nem használták, mások nevezték őket annak, a csángó megjelölés ugyanis annyit jelentett, hogy „elcsángált, el-kóborolt”, tehát a székelységtől különvált, máshová elvándorolt népcsoport. Mára ez az elnevezés elveszítette tréfás-gunyoros jellegét és a csángók öntudatos része büszkén nevezi magát így.

A csángó elnevezés, magyar népcsoport neveként, először a 17. század elején tűnik fel. Személynévként azonban már egy 15. századbéli oklevélben említik.

Lássuk, hogy mit is ír a 20. század néhány rangos kézikönyve a név etimológiájáról és a „csángó” megnevezéssel illetett népcsoportról:

Magyar Szófejtő Szótár (Bárczi Géza, 1941) a kifejezést bizonytalan eredetűnek tartja. Egyes nyelvészek szerint talán a tájnyelvet hangutánzó csangó, a „rosszul hangzó, fülsértő, hibásan beszélő” jelentésű igenév népnévként alkalmazása. Mások szerint hangfestő eredetű, a ki nem mutatható *csang*, *csáng* „kóborol vagy kivándorol” ige származéka, amely a *cammog*, *csammog*, *csánkál* stb. igék családjába tartoznék.

A „csángó” kifejezést A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára (Benkő Lóránd, 1967) is származékszónak tartja: a *csáng* „ide s tova kereng” vagy a *csángál* „ide-oda lóbál, terel, hajt” ige melléknévi igeneve. A kifejezés több értelmét különbözteti meg Benkő, de az a végső következtetése, hogy mindegyik származékszó „az egyenestől, a helyestől eltérő” jelentést őrizheti.

Szabó T. Attila monumentális főművéhez, az „Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár”-hoz, sajnos nem sikerült hozzájutnom pedig valamennyi közül ez lett volna a legtanulságosabb hiszen a csángó kifejezést csak a kelet-magyarországi nyelvjárásokban használták.

4. Moldva rövid földrajzi leírása

A történelmi és földrajzi értelemben vett Moldva a Keleti Kárpátoktól a Dnyeszterig elterülő vidék. A Romániához tartozó Moldva csak a fele ennek, hiszen 1802-től a Prut folyón túli részt hol a cári Oroszországhoz csatolták, hol Romániához csatolták vissza. Moldva harmadkori eredetű medencéjének felszínét a folyóvizek darabolták fel. Hegyekkel, dombokkal és medencékkel tagolt tájszerkezet. Dél felé haladva a dombvidék magassága egyre csökken, amíg bele nem olvad a Román Alföldbe. Vízrajzilag Moldva a Duna végső vízgyűjtő területéhez tartozik. Az itteni folyók vizét a **Szeret** és a **Prut** gyűjti össze. A Szeret nagyon bővizű folyó, hiszen a Keleti Kárpátok vizeinek jelentős részét egyesíti. A Szeret mellékfolyói a **Suceava, Moldova, Aranyos Beszterce, Tatros, Putna** stb. Mindezt azért volt fontos felsorolni, mert különböző időkben a moldvai csángók a fentebb felsorolt folyók egyik-másikának a völgyébe telepedtek meg.

5. A csángó népcsoportok

A csángónak nevezett népcsoportok létezhetnek Erdélyen belül és Erdélyen kívül. A hallgatóság közül sokan azt kérdezhetik, ha a csángó elkóboroltat jelent, ezzel a kifejezéssel illetett népcsoport Erdély területén mégis hogyan létezhet? Ha történetiségében nézzük ezeknek a csoportoknak a kialakulását, azonnal megértjük ezt. Az Erdélyen belül létezőek a **hétfalusi (5.1.) és a gyimesi csángók (5.2.)** A **dévai csángókat (5.3.)** is ide sorolhatnók, de a bukovinai székelyek egyik töredék népcsoportjaként, később lesz róluk szó.

(5.1.) Hétfalusi csángók

Hétfalu területileg sokáig a Székelyföld kiegészítő részét képezte. Falvaik: Bácsfalu, Türkös, Csernátfalu, Hosszúfalu, Tatrang, Zajzon és Pürkerec. A nyelv kutatások mai eredményei szerint ők, a 11. században, valószínűleg határvédelmi célból, ide letelepített magyar és ótürk néptöredék-csoportok leszármazottai. A feltehetően besenyő és bolgár-török helyiségnevek utalnak erre.

Örökös használatú földjeiken gazdálkodtak, ennek fejében katonáskodtak. A 15. századig a székelyekkel azonos kiváltságokkal rendelkeztek. De miután II. Ulászló a barcasági falvakat elzálogosította Brassó városának, a hét falu népe a szász város jobbágyaként élt a kiegyezésig. Nevük is feltételezhetően a másság miatt és a székelység tömbjétől való megkülönböztetésképpen lett a csángó. Szász hatásra a hétfalusi csángók többsége evangélikus vallású lett. Népviseletükön is fellelhető a szász befolyás. Bár a férfiak a magyaros hímezésű, díszes posztózekét viselik, a nők ünnepnapokon viselt aranygalléros, kézelős csipkeinge és hámos rokolyája már erősebben tükrözi az idegen hatást. Nyelvjárásuk sajátosága: *é* helyett *i*-t ejtenek (*ajándík*), a *-val*, *-vel* rag vé-je nem hasonul az előtte álló mássalhangzóéval (*mosolyval*), illetve az *s*, *sz*, *z*, *zs* előtt *j*-t ejtenek (*mojsa*, *hojszú*). A hétfalusi csángók a mai napig megtartották magyar öntudatukat és nyelvüket. Költőjük, a 19. században élt Zajzoni Rab István, csángó verseket írt, egyesületeik csángó kalendáriumokat adtak ki.

(5.2.) A gyimesi csángók

A gyimesi csángók a Gyimesi szorosban és a Tatros mellékfolyóinak völgyében megtelepedett, Csíkból elszármazott székelyek. A Gyimes környéke évszázadokig 5 csíki falu tulajdonában volt. Legelőbérletként kezdik benépesíteni a 17. századtól kezdődően. A gyimesi települések: a fővölgyben elterülő Gyimesfelsőlok, Gyimesközéplok és Gyimesbükk, a környező mellékvölgyekben szétszórtan fekvő Hidegségpataka, Áldomáspataka, Havasbükkpataka stb. A Gyimesi szoroson haladt át az Erdélyt Moldvával összekötő utak egyike. A 17. század elején Erdély fejedelme, Bethlen Gábor a szorosban bástyaszerű várat építtetett. (Amit, érdekes módon mai napig Rákóczi várként emlegetnek) Miután a csíkiak elhanyagolták a szoros védelmét, addig ugyanis a székek katonái őrizték ezt a hadászati is fontos utat, Csíkszék eltartotta hajdúk veszik át az őrtállás feladatát. Az erősség megjavításának a költségeit is a csíkiaknak kellett állni. Elviselhetetlen terhek szakadtak rájuk. Bár a gyimesi csángók hagyománytudatában úgy él, hogy őseik a katonai szolgálat elől hagyták el a szülőföldjüket, a térségben bekövetkezett 17. és 18. századi események azt sejtetik, hogy bőven volt más okuk is a

menekülésre. A határvédelemmel járó költségek mellett, létük is hosszú ideig veszélyben forgott, ugyanis a 17. század végén több ízben támadtak bucsáki tatárok a Csíki medencére. Ugyanakkor a 18. század elején nagy szárazság és pestis járvány dúlta a környéket, amely szintén menekülésre készítette a lakosságot. A gyimesi csángók a moldvai csángókhoz képest a székelység tömbjéből viszonylag későn kiszakadt népcsoportot alkotják.

Népviseletük első látásra hasonlít a román népviselethez, de alaposabb vizsgálódással sok különbséget vehetünk észre, főleg a színekben és a hímzésben. A férfiak térden alul érő varrottas inget viselnek és harisnyát. Az ing fölött bőrmellényt hordanak. Széles karimájú kalapjuk színes zsinórokkal vagy szalagokkal van felcífrázva. Bocskort viselnek. Télen csizmát bőrbundával. A nők blúza gazdagon hímzett, fehér alsószoknyájukat is hímzés díszíti. Erre veszik fel a csíkos katrincát. A legdíszesebb ruhadarabjuk a felső öv, a *bernyész*. Hímzett bőrmellényt viselnek, a fejükön színes kendőt. A nyelvészeti kutatások szerint a gyimesi nyelvjárás egyezik a felcsíki és az alszíki-tusnádi nyelvjárással, de a régi kászonszéki és gyergyói, udvarhelyi és háromszéki nyelvjárás elemei is éppúgy fellelhetők benne, mint a rokonsági kifejezések *édés apám, onoka, nagyapó és nagyanyó, előggyik* (elődjük) stb.; a rövid *u*-val kiejtett *buzá, kut, turo* stb.; a fonással-szövéssel kapcsolatos szavak: *tilol, gerebenez, osztováta* (szövőszék), *ványoló* stb.; a juhtartás kifejezései: *vider, csipor zsendice, bámos, kosár* (akol). Főképp csíki sajátosságok: *szeke, cserep, fazak, keves, rögveliben, egyeb, hëzza, ëides*.

Erdélyen kívüleső népcsoportok a **moldvai csángók(5.3.)** és a **bukovinai székelyek(5.4.)**

(5.3.) A moldvai csángók

Moldva egyik ősfoglaló népe. Ma főleg Bákó és Románvásár körül élnek. Nyelvjárás szerint a szakértők három csoportra osztják őket: **déli csángókra**, a Bákó környékiek, Szeret és Tázló folyók közötti falvak lakói (Bogdánfalva, Trunk, Nagypatak) **északi csángókra**, a Románvásár környékiek, Szeret melletti falvakban élnek (Szabófalva, Újfalva, Kozmafalva, Kelgyeszt) és **székelyes csángókra**, főleg az Aranyos Beszterce és a Tatros közötti falvakba telepedtek le (Klëzse, Lëszped, Forrófalva, Diószeg stb.) A

csoportok közül az északi a legarchaikusabb, és a székelyes a legfiatalabb. Népeség szempontjából pedig a székelyes csángók a legszámottevőbbek. A moldvai csángó települések valamikor összszefüggő zárt egységet képeztek, a későbbi pusztítások miatt szakadt ez meg és alakultak ki a csángó nyelvszigetek.

A moldvai csángók beszéde azért sajátos, mert irodalmilag nem fejlődhetett. Ez azt jelenti, hogy nyelvük és kultúrájuk sok tekintetben megmaradt abban az állapotban, amely az elszakadás idején jellemezte a magyarságot. Még mindig ómagyar nyelven beszélnek, megőrizve a 13. századi szókincs és nyelv nagy részét. Olyan mintha a Halotti beszédet, vagy az Ómagyar Mária Síraltat hallanánk. Sziszegő nyelvjárással beszélnek: **s** helyett **sz**-et, **cs** helyett **c**-t ejtenek. Viszont a románokkal való egymásmellett-élés, illetve az erőszakos elrománosítás következtében, sok román kifejezést vettek át. Ebben az előadásban főleg róluk lesz szó.

(5. 4.) A bukovinai székelyek

A bukovinai székelyek a régi Moldva északi részében élő népcsoportot képezik. Székelyeknek tartván magukat, nem fogadják el a csángó elnevezést.

Bukovina 1775-től az első világháborúig Ausztria egyik koronatarományja volt Czernovitz székhellyel. 1786-ban csatolták Galiciához. A mádэфalvi vérengzés (1764. jan. 7. hajnala) után telepedtek át a székelyek nagy tömegben Radóc és Suceava térségébe, a Suceava és Moldva folyók partjaira. A bukovinai csángók 95%-a római katolikus. Nyelvük a II. világháború előtt még érintetlen volt. Népművészetük nagyrészt a hajdanában Csík megyéből hozott motívumokat őrizte meg, de itt-ott a környező népek befolyása is érződik. Az alapruházat megegyezik a székelyföldi népviselettel, valamennyi közül a legvisszafogottabb színű: jobbára piros-fekete, piros-fekete-zöld színeket használnak.

1883-ban 3 500 bukovinai székelyt telepítettek át az Al-Dunához, Belgrád közelébe. (Sándoregyháza, Hertelendy falva, Székelykeve). Ezek alkotják az ún. **bácskai csángók** korai csoportját. 1888-1910 között 2000 főt telepítenek át Bukovinából Déva és Vajdahunyad környékére. Ezt a néptöredéket **dévai csángókként** szokták emlegetni. A két világháború között, a ro-

mán sovinizmus fojtogatásában, elviselhetetlenné válik a bukovinai székelyek élete. A II. Bécsi döntés lehetővé tette, hogy Magyarországra kerüljenek. 1941-ben az öt bukovinai falu népét Bácskába telepítették, de három év múlva mindenüket hátrahagyva kellett menekülniük a visszatérő szerbek elől. Egy részük Dél-Erdélybe került, a másik részük, tengernyi szenvedés és hányat-tatás után 1956 tavaszán Tolna, Baranya és Bács-Kiskun megye falvaiban állapodott meg.

6. Kóka Rozália Egy asszon két vétkecskéje (84.old)

Egy asszon két vétkecskéje

Én az uramot sohase szerettem. Nem es akartam hezza menni, de ők erőst nagy nemzetek votak, mű erőst szegények. Édesanyám s a testvéreim es addig montak, míg reavettek s én elmentem utána.

Az emberemnek vót két fiú testvérje. Azok imán házások vótak, a menyecskéik szépen ötözödtek, mint egy-egy lakk, Gondoltam, én es szépen ötözödöm, lesz nagy házunk miféle...! S ugye melyen a fiatal? Hallgat a szüleire. Én es hallgattam, férjhez mentem az emberemhez, de soha-soha nem szerettem. Mikor jött bé a házba, úgy érzettem, hogy egy nagy homály ereszkedik reám. Mikor ment el, nekem jött fel az áldott nap!

Imán három esztendeje asszon vótam, s nem született gyermekem, nem született a sógorasszonkáimnak se. Filembe jutott, hogy nem es emlegetnek műnköt egyebként, csak a Küs Marci Ádám öster menyei. Nálunk a meddőknek mondották azt, hogy österek. Ez a mű időnkben erőst nagy szégyen vót. Azt tartották, hogy amelyik asszonnak nem ad gyermeket az Isten, annak valami erőst nagy bűnyye van. Mikor én ezt meghallottam, nekm az olyan vó, mintha a szívembe egy nagy kést

vágtak vóna.

-Na, hagyjátok csak el, nem leszek én a Küs Marci Adám öster menyje!

Vót nekem egy jó kicsi komacskám, az asszonyával es erőst jól vótunk. Jártuk egymás életjibe. Egy nap, mikor az emberem elment fuvarba, a komacskám odajött nálunk. Mondom én neki:

-Ne, édes komámuram, mit beszéllenek a faluba. Azt mondják, hogy österek vagyunk, pedig az embereink magtalanok. Az Isten megfizeti, segítjen meg!

Akkor a komárn megsegélt. Akkor született a fiam, Ernre. Nal, vót öröm. Apósoméék akkara keresztelőt csináltak, mint egy lakodalom. Az emberem örömibe nem tudta a száját esszefogni, ment végig a falun, minden kapu tetejin bérükolytott, hogy neki fia van s neki fia van. Az embereket elől, hátul esszeszedte s a korcsumába mind lerészegítette.

Tót-múlt az üdő, s há nekem a filembe jutott, hogy esent zuhatolnak a faluban az asszonyok. Azt beszélük, hogy nem az emberemé a gyermek. Na, gondoltam én magamban:

-Álljatok csak meg!

Egyszerke esent úgy történyedett, hogy kettecskén maradtunk a komacskámval. Megpanaszkodtam neki:

.-Ne, édes komámuram, mit beszéllenek a faluba az asszonyok. Azt mondják, hogy nem az emberemé a gyermek. Édes konnámuram, az Isten megfizeti, segítjen meg!

Akkor a komacskám esent megsegéIt, akkor született Trézsím.

Mi az uramval a gyermekeket erőst szépen felnöveltük. Ki es adtuk ököt az életből. Nem vót soha semmi baj. Csak most, hogy ilyen öreg lettem, gyakracskán eszembe

jut:

*-Vajjon, ha meghalok, jobbja felől veszen-e a Jóisten?
Erőst bízom a Jóisten irgalmában, mer én egybként
erőst jó, Istenfélő asszon vótam, soha az igaz útról le
nem tértem. Eppe csak ez a két vétkecském vót egész
életemben. Erőst bízom, met most csak számítsák meg!
Az én két vétkecskémből hány lélek dicsiri a jóistent?!
Emrémnek lett hat gyermeke s azoknak es a gyermekei,
Trézsimnek lett nyóc gyermeke s azoknak es a gyerme-
kei... Biztosan a jobbja flől veszen a jóisten.*

*Higyjék meg. ezen a világon a legnagyobb dolog a sze-
relem! Ha nincsen társad vagy szeretetlen társval kell
élj, alyan, mintha örökké homályban vónál. Ha van kit
szeress, s tégedet es szeretnek. magad virág vagy s örök-
ké süt reád a Nap.*

7. A csángók története

A honfoglalás idején, a 800-as évek táján, Moldva az Európa nyugati része felé vonuló népek áthaladási helye volt. A magyarság után következő törökös műveltségű, magyarokkal rokon lovas népek, az úzok, a besenyők és a kunok már nem tudtak áttörni a Kárpátok vonulatán, mert a magyar állam, addigra már kiépített határvédelmi rendszere feltartóztatta őket. (Árpád magyarjai az augsburgi ütközetet (955) követően kezdtek országuk határainak a kiépítésébe. A velük szomszédos népek és saját területük között lakatlan vagy őrségekkel gyéren benépesített határsávot hagytak, ez volt a *gyepűelve*. A tulajdonképpeni gyepűt, a *gyepűakadályok* képezték, ezek az ország különböző völgyeit mélységben tagolva torlaszolták el. Átjáróul kapukat készítettek A határőr szerepre különböző segédnépeket jelöltek ki. Ilyen segédnépek voltak a székelyek, a besenyők, de a varég-oroszok is. Anonymustól tudjuk, hogy Taksony fejedelem egy besenyő törzsfőnek a leányát vette feleségül, az ő fejedelemsége alatt telepedtek be a besenyők a Kárpát-medencébe. Erdély besenyő eredetű helyiségneveinek láncza, illetve a feltárt régészeti anyag bizonyítja a besenyők ha-

tárvédelmi szerepét. Rásonyi László turkológus fejtett meg nagyon sok erdélyi toponímiát – Brassó, Fogaras, Barcaság. A gye-pürendszert később, a királyság korában, nyugati mintára szervezik át: határvármegyék létesülnek, különleges hadkötelezettségű fegyvernemmel, ómagyarul *lövőkkel* (sagittarius) és *őrökkel* (speculator).)

A besenyők helyébe lépő kunoknak majdnem 2000 évig sikerült a fejedelemségüket fenntartani. Kunország (latinosan Cumania) 1068-tól lett Erdély keleti és déli szomszédja. Kunország területe a Kárpátok kanyarulatát követte a Szeret forrásvidékétől egészen a Vaskapuig. Ez a szomszédság 1241-ig tartott, amikor is a fejedelemséget a tatárjárás semmisítette meg. A kun szomszéd három alkalommal tört Erdélyre, de a magyar királyok a sok fogollyal és rablott holmival hazafelé tartó kun sereget mindháromszor tönkrevették és Magyarországról kiűzték. Másodszor és harmadszor éppen Szent László királyunk, akinek tettét több Erdélyben fellelhető középkori templom falfreskója őrzi (Székelyderzs, Gelence).

7. Szent László monda Görög Ferenc „A magyar nemzet története” 65.old

Szent László.

Az országban dúló hosszas belviszályok és a szomszédos hatalmas országok hódítási törekvései miatt- erőskezű., uralkodóra termett királyra volt szüksége .Magyarországnak. A nemzet egyhangúan azt kívánta, hogy az elhalt Géza király öccse, a vitézségével már sokszor kitűnt, daliás László legyen az uralkodó. Így is történt és László az egész nemzet örömujjongása közben lépett .magyar királyi trónra non.).

László királyban megvoltak mindazon lelki tulajdonságok, melyekkel méltán kiérdemelte nemzete hálás elismerését, szeretetét. Jellemében erő volt, de erőszakosság nélkül. bölcsesség megalkuvás nélkül, ezenkívül mély vallásosság, tündöklő lovagiasság és ragyogó vitézség.

Csodált hőse, bálványozott mintaképe volt. nemzetének, mely soha nagyobb, igazabb szeretettel nem ragaszkodott úgy még királyához. mint Lászlóhoz. Ezt igazolja az a sok szép monda is. melyek László király nevéhez fűződnek. jellemének mind egy-egy dicső vonását tükrözve vissza.

Vitézségét dicsőíti a cserbalmi ütközet. mondája. melyben személyes bátorsága, hősiessége van megénekelve. Az Erdélybe betört rabló kúnokat a magyar serege Cserhalomnál utoléri és nagy csatában teljesen szétverik őket, miközben - amint a krónikás írja - úgy aprították a kúnok kopaszra beretvált fejeit, mint. „a. nyers tököket”. Futott a kún, amerre csak láthatott, de a jó magyar vitézek mindenütt a nyomukban voltak. Már későre járt. az idő, a harc is végét járta már, midőn László észrevette hon egy kún vitéz rgy szép magyar lányt visz zsákmányul nyergében. A hős magyar vezér, bár meg volt sebesülve, a kún vitéz után ugratott, s kemény viadal után legyőzve a kún leventét, megmentette a magyar leányt. aki éppen a váradi püspök leánya volt (abban az időben a papoknak még szabad volt házasodniok).

Arról, hogy a magyarok mikor és hogyan kerültek Moldvába, a mai napig nincsenek biztos ismereteink. Voltak és vannak olyan történészek, akik úgy vélték/vélik, hogy a moldvai magyarok a kunok leszármazottjai. Ezt az elméletet a moldvai csángó és a kun nyelvjárás hasonlóságai támasztják alá. Mindkettő nyelvjárása sziszegő. Mások szerint ez az elmélet tarthatatlan, ugyanis a kunok kipszák-török nyelven beszéltek. Egy másik elmélet szerint, a moldvai magyarok a honfoglaláskor Kárpátokon kívül, az Eteközben maradt magyarok leszármazottjai. Való igaz, hogy a honfoglalás korából több régészeti anyagra bukkantak Moldvában. De ezek a leletek önmagukban semmit sem bizonyítanak, mert nincs folytonosságuk. Ugyanakkor tudjuk, hogy Árpád magyarjai nemcsak a Vereckei hágón át, de a Keleti Kárpátok több szorosán keresztül érkeztek a Kárpát-medencébe. Tehát Moldván mindenképpen át kellett vonulniuk. De minthogy Moldva évszázadokig

vándornépek hadszíntere volt, a honfoglaló magyarok falvai, ha egyáltalán léteztek ilyenek, nem valószínű, hogy megmaradtak volna. Ennek a feltételezésnek a nyelvészeti adatok is ellenmondanak. A honfoglaláskori helynevek pusztá személynévek: annak a birtokosnak a nevét viselték, akinek a tulajdonában voltak. (Szolnok, Gyula, Kürt) Az 1300-as évek elején kezdődik a személynév+szállás, +háza, +falva szerkezetű névadás. (Moldvabánya, Szeretvásár, Szabófalva) A moldvai magyar falvak 90%-a az utóbbi típusba tartozik. Egyetlen olyan hely sincs, amelyik pusztá személynévből állna. Tudjuk, hogy egy újonnan jött nép mindig átveszi az ott talált népek használatát földrajzi neveket. A nyelvészek megállapították, hogy olyan moldvai területeken is, ahol sok száz éve élnek románok, a hely- és folyónevek nagy része magyar eredetű, vagy olyan szláv név, amely magyar közvetítéssel jutott a román nyelvbe. A „város” szó is a magyarból került át a románba: „oras”. **Ez azt bizonyítja, hogy a magyarok a románoknál korábban éltek Moldvában.** (Benda Kálmán)

A Magyarországra törő kun támadások ellen, 1211-ben II. Endre a Kárpátok kanyarulatának mindkét lejtőjére német lovagrendet állított és sok kiváltsággal látta el őket. Ezek, a király bizalmával visszaélve, független német országot próbáltak alapítani. 14 évi szolgálat után II. Endre kiűzte a lovagrendet és a saját katonáit küldte helyükbe. Az **1225**-ben Moldvába telepített első magyar csoport képezi a csángó magyarok legősibb rétegét. **(1.)**

A pogány kunokat a domonkosok térítették keresztény vallásra. **1227**-ben, Milko városában a pápai legátusnak is kinevezett esztergomi prímás, Róbert végezte a megkeresztelésüket. A kunok első püspökének, Teodoriknak, a püspökké szentelése is akkor történt. **(I. Milkoi püspökség)** A prímást, a veszprémi, pécsi és erdélyi püspökök mellett, Béla királyfi, a későbbi IV. Béla, is elkísérte. Mindezeket a Vatikáni Titkos Levéltár okmányaiból tudjuk. (A kun nép attól a pillanattól hódolt népe volt a magyar királynak, aki címei között hordta a „Rex Cumania” címet is.) Ekkor jutott ki Moldvába a moldvai csángó magyarok őseinek második csoportja, hiszen a pápai legátus a frissen szentelt püspököt nem hagyhatta a félig még pogány néppel egymagára. **(2.)**

1239-ben mintegy 40 000 kun család kért engedélyt a Magyarországra való letelepedésre. Látjuk, hogy kétoldali népmozgásról van szó. Nemcsak magyarok telepedtek Kunországba, de kunok is Magyarországra. Az 1241-42. évi tatárjárás Kunországban is pusztított, de nem pusztult el minden. Akik átvészelték a tatárveszedelmet azok tovább éltek életüket. Az üresen maradt területeket a Balkánról északra áramlott vlach pásztornép népesítette be úgy, hogy lassan Kunország egész területét ellepte, Munténiát is beleértve. Erdélybe is egyre többen áramlottak be közülük. Moldva lakosságának összetétele tehát megváltozott: kunokból, magyarokból, németekből (Szászok, Németi azaz Tirgu Neamt településnevek bizonyítják ezt) és a Balkánról immár bevándorolt vlach pásztorokból állt. A vlach pásztorokkal egyidőben a bogumil-katár vallás is terjedni kezdett. Ennek megátalására a pápa, a magyar királlyal egyetértve, a Duna bal partján fekvő Szörénytornyan (mai Turnu Severin), ez Havasalföldön van, felállította a második római katolikus püspökséget. **(II. Szörénytornyai püspökség)** Meg kell jegyezni, hogy ma is létező dűlő- és helynevek tanúskodnak arról, hogy valamikor abban az országrészben is nagyszámú magyar élt. (1324-ben ezt az országrészt szervezi át Róbert Károly hűbéres vajdasággá „Ungro-Vlachia” néven. Ebből alakult ki később Munténia, másképpen Havaselve, a mai Románia déli része.)

IV. Béla határvédelmi rendelkezéseihez kapcsolódik a következő betelepedési hullám, (ki kell hangsúlyoznunk, hogy ez **tervszerű intézkedés** volt és a későbbi magyar királyok is folytatták ezt a politikát) amikor is a király újabb tatár támadásoktól tartva a Szeret folyó nyugati partján katonai őrhelyeket hozott létre. **(3.)** Ezek a katonák korábban, feltételezhetően, a Felső Tisza és a Szamoshat vidékén teljesítettek szolgálatot. A legjelentősebb csángó kutatók, Lükő G., Mikecs L., Benda K., Szatmár illetve Nagybánya környékének tartja a moldvai magyarság alaprétegét. A nyelvész, Benkő L. viszont belső erdélyinek, az az mezőségi-nek. Az újonnan jött családok hitéletét eleinte a magyarországi domonkos rendi szerzetesek végezték, a 13. század utolsó harmadában azonban már erdélyi ferences barátok is érkeztek ide.

1342-ben Nagy Lajos alapította meg Karabogdániát, a későbbi Moldvát, azáltal, hogy beleegyezett a magyar nemesi rendű

máramarosi vajda Bogdan és népének Moldvába költözésébe és államalapításába. Az 1370-es években vert első moldvai pénz egyik oldalán Moldva címere, bölényfej, a másik oldalon az Anjou liliom állt, ami a hűbéri függőséget bizonyítja. Nagy Lajos korában 24 Szeret menti, 12 Prut melléki és 4 Dnyeszter parti magyar település volt.

Miután Lackfi Endre székely ispán hadai **1352**-ben megtisztították a Keleti Kárpátok előterét a tatároktól, újabb magyar telepések érkeztek a Szeret vidékére. **(4)** Az első önállósult moldvai vajda, Bogdan fia, Latcu, is katolizált. A katolikus vallás térhódítása még Petru Musat fejedelem idején is folytatódott, ugyanis a fejedelem édesanyja magyar származású volt. Ebben az időben Moldva székhelye Szeret volt, amit a „fejedelemszöny városá”-nak neveztek, mert jelentős földbirtokai voltak ott. Ekkor építettek Szereten egy ferences kolostort is melynek romjai 1867-ig fennállottak. 1370 táján a **Szereten felállított püspökség (III)** azonban az egyházfő döntése szerint nem a magyar, hanem a lengyel egyház irányításával szerveződött. A katolikus magyar lakosság magyar nyelvű gondozása azonban ekkor még nem került veszélybe, mert a püspökség lelkipásztorai továbbra is magyar domonkosok és ferencesek voltak. A püspökség a 15. század végéig létezett. Hosszabb életű **római katolikus püspökséget (IV.)** még Alexandru cel Bun és felesége, a magyar Losonczy Margit alapított **Moldvabányán** 1410-ben, amely több mint egy századig maradt fenn. Alexandru cel Bun maga is rokonszenvezett a Cseh Királyság országaiban fellángoló eretnek mozgalommal, amely Husz János prágai egyetemi tanár tanai (anyanyelvű Szentírás és istentisztelet, a szerzetesség és a papi kiváltságok megszüntetése) mellett foglalt állást. Moldva ura pártfogolta az üldöztetések elől oda menekülő magyar huszitákat, akik előbb Szörénytornyán húzódtak meg. Ők hozták létre a Szereten túli magyar településeket **(5.)**, köztük a ma Husi-ként ismert Prut parti várost, amely a magyar írott forrásokban Husz vagy Husztként szerepel. Jeromosfalva, pedig, Husz hadvezéréről, Prágai Jeromosról kapta a nevét. A magyar husziták főleg Dél Magyarországról származtak és magukkal vitték a Biblia és zsoltárfordításait is. (Az eredeti Biblia fordítás, ha nem pusztult el, akkor lappang valahol, de előkerült egy másolata, amely *Müncheni Kódex* néven ismert.

Zárószakasza megmondja, hogy ki, hol és mikor jegyezte le fordítást.) Vallási jellegű irodalmi tevékenységüket az újonnan felépülő városukban is folytatták. Fordításaik nagy jelentőségű emlékei a magyar irodalomtörténetnek. A huszita magyarok később fokozatosan visszatértek a katolikus egyházba.

A 15. században is érkeztek a Szeret vidékére székelyek, akik az erdélyi vajda túlkapásai miatt vándoroltak ki. **(6.)** A moldvai magyar katolikusok hitéletének gondozását a 15. században – a csíksomlyói ferencesek irányítása szerint – a bákói ferences kolostor vette át. (Amikor 1574-ben a kolostor leégett, megkezdődött a moldvai csángók szinte a napjainkig tartó kálváriája: a görögkeleti vagy másképpen ortodox vallásos környezetben sorozatosan olyan egyházi vezetés alá vonták őket, amely katolikus vallásukat elszakította anyanyelvüktől.)

Hunyadi János, Magyarország kormányzója, Moldva déli várait (Dnyeszterfehérvár-Akkerman és az al-dunai Chilia) kivette a vajdák fennhatósága alól és magyar királyi várrá nyilvánította. (Oklevelek szerint, Brassó városának kellett őket fegyverrel és lőszerrel ellátnia). A 15. század végén a védősereg Csöbörcsökre (Dnyeszter déli folyása) költözött, ahol még a 19. század elején is éltek magyarok. Ismereteink szerint ez volt a legkeletibb magyar település.

Amikor a magyar állam az 1500-as évek elején meggyöngült, Moldva „ura” az Oszmán-Török Birodalom lett. A vajdákat Konstantinápolyból nevezték ki. A török és tatár csapatok úgy járkáltak ezen a területen, mintha a sajátjuk lett volna, óriási pusztítást hagyva maguk mögött. A háborús dülások és járványok miatt Moldva lakossága megfogyatkozott. A moldvai vajda különmegbízottjai járták Erdély területét, hogy parasztokat, meszterembereket toborozzanak odaát. Az idegen letelepülőknek, a hospeszeknek, több kedvezményt nyújtottak, mint a már régebből ott-élőknek.

Az egyik moldvai helyiségnév éppen ilyen jellegű lakosságra utal: Slobozia=Szabadságot.

Amikor 1526-ban megalakult az erdélyi fejedelemség, a Báthoryak családjából való fejedelmek megszüntették a székely szabadságot. Mint tudjuk, a határ mentén élő, székelyek katonakiváltságban éltek. Ez azt jelentette, hogy hűbérurat nem ismer-

tek, robotra nem jártak, a határvédelem volt a kötelességük és csak az uralkodónak adóztak, ezt is inkább csak jelképesen (ökör-sütés). Miután a fejedelemség korai időszakában, 1526-1606, az erdélyi államnak pénzre volt szüksége, a Báthoryak jobbágysorba taszították a székelyeket. Ekkor kezdődött el a székelyek tömeges kivándorlása Moldvába, mert nem voltak hajlandóak vállalni a jobbágysorsot. A Kárpátokon túli csángók akkor még szabadpa-rasztkok voltak, akik bojári közvetítés nélkül a vajdának adóztak, csak később kerültek jobbágysorba. Bocskai István fejedelem 1606-ban törvényben állította vissza a székely szabadságot.

A Bocskai István idejében az Erdélyből kiűzött jezsuiták kö-zül is sokan menekültek Moldvába. (7.) A moldvai vajda olasz kancellárja, Bartolomeo Brutti, patrónusa lett ezeknek, rábeszélte a vajdát (Petru Schiop), hogy ajándékozza a jezsuitáknak Terebes községét, 50 magyar családdal. A kancellár a maga két faluját en-gedte át ennek a rendnek és Jászvásáron iskolát akart építtetni számukra. Akkor készült egy kimutatás Moldva lakóiról, amely szerint a vajdaság 50 ezer lakosa közül 20 ezer volt magyar kato-likus. A kimutatás aljára Brutti saját kezével írta oda, hogy „csán-gók”.

A Szentszék, a protestáns hatások kivédésére, 1622-ben megalapította a **Hitterjesztés Szent Kongregációját**. Misszioná-riusokat küldött olyan országokba és területekre, ahol az állam-vallás nem a katolikus volt, azzal a feladattal, hogy az ott élő ka-tolikusok számára a vallásgyakorlat engedélyezését kikényszerít-sék. Minthogy a két román vajdaság görögkeleti államvallást kö-vetett, a Szentszék oda is misszionáriusokat küldött, főképp a mi-norita ferencesek rendjéből. A missziós csoport egyik fő köteles-sége a minden évi írásbeli jelentés volt. A csángó kutatás számára fontos dokumentumok ezek az írások, hiszen bepillantást nyer-hetünk a két vajdaság katolikusainak, főképp magyarjainak, a lel-ki és életkörülményeibe. 1623 és 1895 között ötvennél több Moldvában működő missziós főnök nevét ismerjük meg, de kö-zöttük egyetlen magyar név sincs. A római **Propaganda de Fide Congregatio**, amelyre a pápa a moldvai csángók hitéletének irá-nyítását bízta, legalább annyira érzéketlenek volt az anyanyelvű imák és énekek tisztelete iránt, mint a korábbi lengyel irányítás. Az egyik kiadott jelentés ezek közül a Marcus Bandinus érsek

küldöttének a jelentése. A *Codex Bandinus* néven ismert írás híven érzékelteti a bejárt helyiségek jellegzetességeit, adatokat közöl, hogy hány magyar katolikus él ebben vagy abban a városban, faluban, illetve 1020 családfő nevét is megadja. Ez a bosnyák eredetű misszionárius ferences 1646-47. évi moldvai útjáról készült jelentésében megrendítő képet fest a moldvai magyarokról: *„jó részük magyar pap nélkül élt és legfőbb vágyuk volt nyelvükön beszélő paphoz jutni.”*

A moldvai csángók maguk is többször írtak magyar és latin nyelvű levelet a pápának. De nem mindig magyarul beszélő pap kérése végett. 1671-ben küldött levelük egy része átírva:

„Mi, szabófalvi keresztények, az öt faluval együtt, alázatosan és töredelmesen szívből akarjuk Nagyságotoknak és Szentségteknek nyomorúságos életünket jelenteni. A mi életünk hasonló az oktalan barmokéhoz, kik soha az istent dicsérni nem tudják, hanem csak oktalanságban élnek. Azért könyörgünk Nagyságotoknak, hogy azokat a misszionárius barátokat, akiket Szentségtek ide küldött nem úgy viselik magukat ahogy a regula kívánná, hanem részesegesek, asszonyember után járók, rút fertelmes életet viselnek, mely minden embernek, de mi nekünk magyaroknak leginkább nagy megbotráncolásunkra vagyon.”

Erdély és Moldva műveltségében a 17. századig meghatározó súlya volt a római katolikus vallásnak. A reformáció elterjedésével Erdély lakosai közül is sokan vallást váltottak. A reformáció Moldvába is eljutott és egy Sommer nevű lutheránus levita személyében, aki Kutnár (mai Cotnar) városában Moldva legelső protestáns iskoláját alapította meg. A moldvai magyarság azonban megmaradt hithű katolikusnak. Meg kell viszont említeni, hogy a 18. és 19. században Szászút központtal református települések is létre jöttek, de ezeknek a közössége nem volt zárt, a református hívők száma állandóan változott a családfő munkahelyétől függően.

Moldva (és Havasalföld) katolikusainak lelki vezetését a 16. század végétől a **bákói püspökség** vette gondozásba. A lelki gondozást eleinte az obszerváns és a minorita ferencesek végezték, később a missziós munka kizárólag a minoriták kezébe kerül.

Az 1764. január 6.-áról 7.-ére virradó reggelen Mária Terézia katonái a Csíkmádéfalvi megbeszélésre hívott és odagyűlt széke-lyeket a katonáival felkoncoltatta, miután az összegyűltek, szo-kásjogaikra hivatkozva megtagadták, hogy új, osztrák mintára és osztrák érdekeket szolgáló, határőr ezredeket szervezzenek belő-lük. Az ellenállás megszervezője Zöld Péter, csíkszentléleki plé-bános volt. A mádэфalvi vérengzést, avagy Siculicidiumot köve-tően a királynő Bűnvizsgáló Bizottságot nevezett ki, melynek fel-adata a szervezők és részvevők felkutatása és megbüntetése volt. Ez elől a bűnvizsgálat elől Csík megye nagy része és Háromszék megye kisebb része Moldvába vándorolt. Mintegy 10 000 ember bújdosott el. A régi csángó magyarok közé telepedtek vagy új fal-vakat alapítottak: Pusztina, Lészped, Csík stb. Amikor 1775-ben a monarchia megszerezte Bukovinát a moldvai fejedelemtől, a te-rület szinte teljesen néptelen volt. Benépesítésére telepéseket to-boroztak. Erdély helytartója, Hadik András, szorgalmazta az el-bujdosottak felkutatását és Bukovinába csalogatását, kegyelmet, földterületet és adókedvezményt biztosítva számukra. Zöme ma-radt, de egy részük Bukovinába vándorolt megalapítva Hadik-, András-, és Józseffalva községeket, valamint az Istensegítség és Fo-gadj Isten nevű falvakat. (Az ellenállást megszervező Zöld Pétert – pap létére való tekintettel – nem a bűnvizsgáló bizottság, hanem a püspök ítélte három évi kenyéren és vízen élendő börtönre. Zöld Péter megszökött innen és Moldvába bujdosott népe után ment. Később Erdély új püspöke visszahívta őt és csíkrákosi plébánossá nevezte ki.)

7. Nyirő József : Mádэфalvi veszedelem (Részlet)

XLIII

A gyimesi vámnál; a moldvai lészen, a sorompón túli fo-gadóban töltötte minden idejét Zöld Péter, a menekült pap. Itt verődtek össze a bujdosó széke-lyek bírt hallani, és elbúsulgattak a kecskelábú asztalok mellett- Nem múlt el nap, hogy valaki álutakon, őrizetlen havasi ösvé-nyeken át ne szökött volna Csíkból, akivel elbeszélgettek

az otthoni életről- Mohón lesték az újságot. Szívük fáj az elhagyott föld után. s a lélek titkos gyökerei visszahúzták. Az első keserűség az idegen földön hamar elpárolgott, és már nem tudtak örvideni. hogy a tömlöctől, kínzásoktól; elviselhetetlen nyomorúságtól megszabadultak.

Pedig a moldvai vajda ellen nem lehetett panaszok. Taszló mellett félnapi járóföldet, - hasított ki a széke-lyeknek, s ezért közösen mindössze ötven tallér bért kell fizetniük. Éppen a múlt héten voltak nála követségben a főbbek. ∴ Lázár István, Becze János és Lázár András, hogy a végleges letelepedést és az adófizetés feltételeit megbeszéljék. Emberségesen bánt velük a fejedelem, s kívánni se lehetett volna jobb bánásmódot. Minden kívánságukat teljesítette. Ritka tisztességes ember. Valami százan Nagytaszlón mindjárt neki is fogtak a házépítésnek. mások egész a Beszterce folyóig mentek alá, akik pedig a múlt esztendőkbén jöttek által, azok nagy része szétszóródott. Felette sok milklenütt a magyar. OU fogták meg az életet, ahol lehetett. Szépen lépesednek. gazdagodnak és jól élnek. A vajda jóindulatú irántuk és nem kergeti az adóer'--Nagy, néptelen helyek vannak errefelé, örül. ha benépesítheti.

Mégis nehéz az új gyökéresztés.

A telkeket kinyilaszták ugyan egymás közt, de hónapokig is pusztán állanak. Hej, nehéz dolog idegen földön házat építeni. Úgy érzik. mintha a régi haza végleges megtagadása volna, és ha jól meggondoljuk, az is, mert a hajlék, az otthon s a föld véglegesen új világához köti az embert. Le kell számolniok a múlttal. Sokan még a tenyerüket is szemük elé tartják, hogy ne nézhessenek át a hegyeken túlra, és ki kell tépniük még a gondolat szárnyait is; de még álmukban is kínozza a múlt. a vágy régi világuk után. A reggel gyűjtött erő elfogy estére, s még a fészi sem fogja úgy a fát itt. mint otthon. Szomorú még a bárdot csengése is. Hiába! Ha élve, ha halva, a por min-

dig hazavágyik arra a földre, melyből vétetett. Bizonyos időn túl fej és kéz elnehezedik, az emberek a lábukon fonnyadnak el, és keserű lesz az élet, még ha nádméz csepeg is az idegen égből.

Zöld Péter püspökének jelentést tett a moldvai katolikus magyarok helyzetéről, felsorolván a plébániákat filiáival együtt. Érdekes a Dnyeszter partján levő, tatárok alapította városba, Csöbörösökbe tett látogatása, ahol 2 hetet töltött, és a szomszédos magyar katolikus falvakból összesereglett tömegnek hitoktatást tartott, az ifjúságot megkeresztelte és a rózsafüzér helyes imádkozásának módjára megtanította, hiszen, ahogy írta, ezen a vidéken 17 év óta nem láttak magyar papot. Zöld Péter jelentését püspöke Rómába terjesztette fel és szükségesnek látta, hogy a kérdésben a saját megállapításait is elmondja:

„Ne higgye Szentséged, hogy keveset számít, ha a misszionáriusok nem ismerik a magyar nyelvet, mert nemcsak egy néhány szétszórt és idevándorolt magyarról van szó. Sok magyar család van, kik egész helyiségeket tartanak megszállva és éppúgy nem jártasok az oláhban, mint amilyen erősen ragaszkodnak hazai nyelvükhöz.”

A Szentatyaválaszlevelében korántsem látta olyan szomorúnak a helyzetet, mint Erdély püspöke, de mégis utasította az esztergomi érseket, hogy küldjön két magyar papot Moldvába.

Moldva katolikusága az 1791.-i sistovi béke alapján Ausztria védelme alá került, védelmét azontúl az osztrák konzul látta el. Ezek közül az egyik konzul, 1830-ban, 50 ezerre becsülte a moldvai katolikusok számát.

A Magyar Tudományos Akadémia 1838-ban **Gegő Elek Necephor**, obszerváns ferences jelentését saját kiadványaként adta ki „A moldvai magyar telepekről” címen, miután Gegő kérdőívekre fektetett kérdésekkel járta meg Moldvát. Ennek alapján vetette fel (1842-ben) Kossuth Lajos először a bukovinai székelek és moldvai csángók Magyarországra való telepítésének a kérdését. (Az üresen fekvő délvidéki kincstári birtokokat szemelték ki honvédelmi megfontolásból. Az új telepéseknek a forradalom vívmányait kellett volna őrizni a felkelő szerbekkel szembe.)

Nagyon jelentős **Petrás Incze Jánosnak**, a Moldvában született és Egerben teológiát végzett minorita ferencesnek az „Észrevételei”, amelyben józanul és merészen kimondja: „*mihelyst a magyar nyelv megszűnik nagyon nehezen fog megmaradni a római hit is.*” Döbrentei Gábor, a Magyar Tudós Társaság titkára, írásban 38 néprajzkutatással kapcsolatos kérdést (milyen mesterségeket űznek, köztük hány a szabad birtokos nemes, vannak-e dalaik?) intézett Petráshoz, amit a Tudománytár 1842.-i évfolyamában adott közre. Ezt követően Petrás mintegy száz népdalszöveget, köztük tiznél több klasszikus balladát, küldött az Akadémiának. Ezek a magyar irodalom legelső népdalszöveg feljegyzései. Petrás levelei nyomán a magyar tudósok érdeklődni kezdtek Moldova csángó-magyar népének nyelve iránt. (Jerney János, Munkácsi Bernát, Kunoss Ignác) 1868-ban megalakul a „Szent László Társulat”, melynek célja a történelmi Magyarország határain kívül élő katolikus magyarság lelki gondozása, illetve anyagi támogatása volt: templomok építése, harangok karbantartása, orgonák, oltárak felszerelése, miseruhák stb.

A 19. századi egyházi összeírások szerint a moldvai magyar katolikusok 50 000 főt számoltak. Az akkor ott működő olasz püspökök csak rontottak a helyzeten: a magyar katolikus templomokba román nyelvű imádságokat és énekeket vezettek be. A csángók „romanizálása” által szerettek volna híveket toborozni az ortodox egyházon belül.

1844-től megindult a hivatalos elrománosítás: a templomokban nem volt szabad magyarnyelvű istentiszteletet tartani. A fiataltságot vasárnaponként és ünnepnaponként papi udvarokba zárták, hogy románul tanítsák őket imádkozni. 1859-ben Havasalföld egyesült Moldvával. A csángók beolvadása felgyorsult, az első román fejedelem a polgári átalakulással népiskolákat alapított, ezek kizárólag román nyelvűek voltak. A csángóság elnyomásának súlyosbodása és elrománosítása készítette aztán a Bánffy kabinetet arra, hogy lépéseket tegyen e népcsoport védelmében. A magyar nyelv bevezetését kezdeményezte a moldvai katolikus teológiai iskolákba. Vatikáni ügyvivőn keresztül próbált védelmet biztosítani a csángóknak. Ekkor kerül sor az első áttelepítésre is. Feltevődik a kérdés, hogy miért nem tudott önmagától felemelkedni vagy szervezkedni a csángóság? A csángók nem rendel-

keztek öntudatos társadalmi rétegekkel (arisztokrácia, értelmiségi vagy egyházi elit) akik a szellemi vezetőik lehettek volna. A múltira vonatkozó töredékes folklórhagyomány a csángóság tudatában nem szerveződött egységes ideológiai rendszerré, ami összefüggő magyarázatot tudott volna adni a népcsoport múltjára és eredetére vonatkozóan. (Táncos Vilmos) Ugyanakkor mivel a 16. és 17. században nem jutott el hozzájuk a reformáció, a csángó folklór máig a középkori katolicizmus világfelfogását hordozza. A magyar nemzettestből kirekesztve, a reformkor romantikus eszméi, a sajtó, de még az egyházak által hirdetett egységesülő nemzeti kultúra se hallatta itt a híréit.

1881-ben Moldva apostoli vizitátori székébe Josephus Camilli kerül, aki I. Károllyal egyetértésben a moldvai missziót Iasi-i egyházmegyévé alakította át. Egyik pásztorlevelében (1889. szept.17-27.-i) ezt írta: *„megparancsoljuk, hogy a plébániák templomaiban.....a pápai enciklikában előírt összes imádság semmi más nyelven nem mondhatok, csak román nyelven!”*(Mindez azokban az esztendőkből történt, amikor a bukaresti „Liga” Erdélyt magának követeli, ahol – mondták – a magyarság az erdélyi román népet meg akarja semmisíteni!!!)

Bár a 19. század végén 20. század elején több Romániában kiadott könyv („Románia Nagy Földrajzi Szótára” I.C. Lahovari szerkesztésében, Radu Rosetti „A magyarok és a moldvai katolikus püspökségek”) elismeri, hogy Moldva lakosai között sok a nagyon régi magyar származású telepes, ezzel párhuzamosan a napjainkig nagyon sok olyan román mű látott napvilágot, amely szerint a csángók elmagyarosított románok. Ezeknek a könyveknek, dolgozatoknak a célja világos: jogot formálni az elrománosításra. Ezek felsorolása és megcáfolása nem célunk.

A Groza kormány idején volt némi pozitív előjelű változás a csángóság életében. 1948-53-ig nagyon sok csángó településen működött magyar elemi oktatás. De magyar általános iskola csupán Lészpeden volt, 1960-ig.

Kodály Zoltán és Bartók Béla 20. század eleji moldvai népdalgyűjtését 1929-ben **Domokos Pál Péter** folytatta miután Bartók Béla „Magyar népdal” című könyvében azt olvasta, hogy Kodály és Bartók az összes magyarlakta területen végzett népdal-

gyűjtést, csupán a Bákó melletti községekbe nem jutott el. E gyűjtőút eredményeként 1931-ben jelent meg Domokos Pál Péter „A moldvai magyarság” című kötete. Domokos Pál Péter még a Dnyeszter parti Csöbörcsökön és megfordult és megállapította, hogy Moldvában minden elnyomó törekvés ellenére 120 ezer katolikus magyar él, akik közül 80 ezren még beszélnek magyarul. Életkörülményeik kimondhatatlanul sanyarúak, „ők a világ lelegejtettebb kisebbsége”. Domokos Pál Pétert méltán nevezte Szabó T. Attila a csángóság „vándorapostolának”, hiszen apostolok módjára járta be a moldvai falvakat és gyűjtötte az ott élő magyarságra vonatkozó társadalmi és néprajzi adatokat. A feljegyzett népdalok alapján ő állapította meg az 5. magyar népzene-dialektus területet, addig csak négyet ismertek. Domokos Pál Péter munkáját Veress Sándor, Lükő Gábor és mások folytatták a két világháború között.

A II. világháború után **Jagamas János** vezetésével népzene-kutató csoport létesült Kolozsváron. A csoport tagjai tovább folytatták Moldvában a Domokos Pál Péter elkezdte munkát. Ugyanakkor olyan ismert nyelvészek is értekeztek a moldvai csángó nyelvjárás kérdéséről, mint **Szabó T. Attila** és **Márton Gyula**. A 70-es években **Kallós Miklós** balladagyűjtését „Balladák Könyve” címen adták ki. „Új guzsalyam mellett” című kötete egyetlen klézsei asszonynak, Szalyka Rózsának világi énekismert anyagát tartalmazza.

A Ceausescu időszak után a csángók is nagyobb lélegzetvétellel jutottak.

A kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetem, a Folklór Intézettel karöltve, egyfajta „kolozsvári iskolát” hozott létre a csángó kutatások terén.

A moldvai csángóknak szervezeteik (Moldvai Csángó-Magyar Szövetség – Bákóban), újságjaik vannak (Csángó Újság, Csángó Magyarság). Az értük felelősséget érző közösségek és intézmények támogatásával lényeges előrelépéseket tettek. Ezek közül néhány: Gyimesfelsőlakon felépítették az Árpádházi Szent Erzsébet Római Katolikus Gimnáziumot. Első évben 30 tanulója volt, tavaly már 400. Rekecsinben elkezdték építeni a Moldvai Csángómagyar Iskolaközpontot, Újszántón játszóteret adtak át, Külsőrekecsinben egy gyermekház építéséhez vásároltak földet,

táncház és népdal találkozókat tartanak, nemrég konferenciájuk volt, ahol a fokozatosság elve mellett döntöttek a magyar nyelv bevezetését illetően.....

8. A moldvai csángók szellemi kultúrája

A csángó népzene a magyarság zenei hagyományának legrégebbi rétegeit őrizte meg. Jellemző rá a más vidékről nem ismert dallamok nagy száma és az új stílus jelentéktelen mennyisége. A népzenei anyag túlnyomó része népdal, de balladáik és keserveiseik is nagy számban vannak. Mint már mondtam önálló népzenei-dialektust képvisel. Legfontosabb hangszereik a hegedű, sültü (hat lyukú furulya), kobza, doromb és a duda.

A táncukon a dél-kelet európai hatás (körtánc) éppúgy felismerhető mint a nyugati (négyestánc)

Salamon Anikó gyűjtése a szájról szájra terjedő népi irodalom egyik gyűjteménye. Mondákat, ráolvasásokat és imákat tartalmaz.

9. Salamon Anikó gyűjtéséből

Krisztus Urunk ment az úton Szent Péterrel. s találtak egy fillért. S akkor mondta az Úr Jézus:

- Vedd fel. Péter. azt a fillért!

- Nem érdemes lehajolni.

Akkor felvette az Úr Jézus. száz szem cseresznyét vett érte. s ahogy ment, örökké egyet leejtett. S Péter lehajlott, s felvette s megette. s megint s megint.

Mikor e]fogyott a száz szem cseresznye, akkor aszonta.:

- Na, látod-e Péter! Egy fillérért nem vótál ember lehajolni, s százszor a száz szem cseresznyéjért lehajoltál. (5)

10. A moldvai csángók tárgyi műveltsége

Népviseletük - Dél-Kelet Európa ősi viseletének emlékét őrzik: a román, bulgár és ukrán népviseletre hasonlít. A férfiak kivül hordott hosszú inget hordanak, ami háziszóttos kendervászonból készül, s ami a 19. században még gallértalan és kézelő nélküli volt. Dereukon általában vörös színű, széles bőr vagy szóttos övet, „ő”-t, viselnek. Apróbb holmijaikat tartják ebben. A gatyá, „*gadzsá*”, szűk és az inghez hasonlóan házivászon. Van a nadrágnak egy olyan régies változata is, amelynél a nadrág két szárát még nem varrják össze. Lábukon bocskort viselnek, ami cserzetlen vagy cserzett bőrből készült, nyáron a meztelen lábra, télen ronggyal becsavart lábra húzták fel a bocskort. Juhbőrből készült hétköznapi mellrevalót ünnepnapokon a színes fonallal hímzett „*keptár*” váltja fel. Mindkettő oldalt gombolódik. Ha a keptár hímzésjeleit vizsgáljuk, akkor rájövünk, hogy rajtuk a székely képirás jegyei is fellelhetőek. **Varga Géza** „*A székely rovásírás eredete*” című könyvében nemcsak a rovásírás jeleit, hanem a jelek neveit is rekonstruálta, felfedvén a jeleknek a képirásban rejlő eredetét. **Duma-István András** „*A csángó mitológia*” című könyvében elmeséli, hogy a falujabeli öregek a hímzéseket „rovosmaradékoknak” nevezték. Az egyik klézsai mester mesélte, hogy fiatalkorában azt gondolta, hogy majd új mintákat talál ki egy keptárra. Még a széleken is változtatott. De amikor a megrendelő eljött leánya keptárjáért nemcsak, hogy nem vette át a munkát, hanem még meg is verte a mestert. „Így mást csináltam neki, s azután nem mertem változtatni a mintákon, mert tudtam vége az üzenetnek.”

A férfiak fejükön széles karimájú kalapot viselnek. Innen a „nagykalapos csángó” megnevezés.

A nők térdig érő inget húznak magukra. Ez is házilag készített és főleg az ujján színes fonallal szőtt. Erre veszik fel az általában függőleges csíkozású vagy egyszínű gyapjúsóttos szoknyát vagy „katrincát”. A lepszoknyát a derekukon egy szóttos gyapjúszalaggal erősítik meg.

Moldvai csángó öregember népi viseletben

Moldvai csángó asszony és pólyázott kisgyermek

A gyimesi csángó nők a lepelszoknya bal szélét derékba tűzik, ezáltal az alatta levő hosszú, fehér ing kilátszik. A szűk lepelszoknyához nem viselnek kötényt. Az ujjas bőrkabát, „*kozsó*”, csípőig ér, de néhol ennél régiesebb, térdig érő formája is előfordul. Általában színes fonallal díszítettek. A csángók között a geometrikus hímzés az elterjedt. Fejükön virágos kendőt, „*tulpáni*”, viseltek. A csángó falvakban is elkezdődött a kivetkő-

zés. A házi készítésű anyagok helyében a gyári lép. A tiszta színeket felváltja a színskála eltompulása, beszűkülése, a régies egyenes szabásvonalakat pedig a görbék. Lassan városi ruhákat öltenek magukra. A kivetkőzés általában a lábbelivel kezdődik és a fejviselettel fejeződik be.

Moldvai csángó asszony magyar nyelvű Bibliával

Moldvai csángó asszonyok pünkösdkor a felkelő napot köszöntik énekszóval.

A lakás – A csángóság évszázadokon át náddal fedett boronaházakban élt, majd fa hiányában a tekeresfalú építkezés és a vályogtégla használata terjedt el. A nád-, később a szalmafedelű házakat tűz ellen ganéval fedték, újabban a faszindely és a bádog használata hódított teret. A falakat sárral tapasztották, „*sikárolták*”. téglá használata terjedt el. Kétfajta lakóépületet találhatunk a csángó falvakban. A kicsi házat, amelyet ma nyárikonyhának vagy sütőháznak használnak. Ez korábban mindig egyszobás volt. Mindegyik kicsi háznak van „*tőtése*” (tornáca). A nagyház pedig a lakó- és hálószobát jelöli. Csángóföldön a ház szobát jelent, a szoba pedig kályhát, „*sutúrát*”. A nagyházból be lehetett menni a „*kilér*”-be (a házeresz meghosszabbítása alatti kis helyiség), ahol a ruhákat tartották, a kicsi házból pedig a kamaréba, ahol az élelmiszereket tárolták. Az udvar más épületei a szín, a hiú és az állások, ahol minden mezőgazdasághoz szükséges eszköznek helye volt.

11. Az archaikus társadalom

Mi különbözteti meg az **archaikus társadalmat** a mai társadalomtól? Ez a tanulmány nem óhajt elmélyülni az archaikus társadalmak kimerítően részletező leírásában. A hallgatóság részére pusztán néhány fontosabb jellegzetességet sorolna fel, hogy bepillantást kapjunk egy olyan rendszerbe, amely manapság már csak üvegszilánk-töredékeiben létezik:

- Az archaikus társadalmakban a közösségek hierarchiáját, szabályrendszerét és mindennapi életét egy **ősi világkép és az ehhez szorosan kapcsolódó hitvilág** határozta meg. A világmindenség nagy jelenségei (bolygók, égtájak, évszakok, napszakok) a legkülönfélébb földi jelenségekkel álltak összefüggésben. A falusi emberek ismerték a természet titkait, tisztelték a természet rendjét, és tevékenységüket alárendelték neki. A régi ember a világot kereknek észlelte („kerek világ”, „kerek határ”) és a kerekesség kellős közepét pedig a „föld köldökének”, szentnek tartotta. A moldvai csángók szerint, „a föld köldöke mindenkinek az a hely, hül született, ősapáink tájai, ahul él az ember, ahul nyeri mindennapi kenyerét, ott hül ismeri az egész világot.”

A természet szüntelen körforgásában, az évszakok változásaiban az esztendő a legkerekebb időbeli egység. A ritmikus változást a Nap járása idézi elő, amely az ember napi életét és munkáját, a gazdasági élet alapvető feltételeit megszabja. A változások időpontjaihoz már az ősidőkben kultikus cselekvések tartoztak és ezek fokozatosan ünneppé váltak. Ezek az évkör csomópontjai. A középkori keresztény ünnepek, csaknem kivétel nélkül az ún. pogány ünnepek helyére kerültek. Az esztendő három valóságos ünnepe, a karácsony, a húsvét és a pünkösd közül a csíksomlyói pünkösdői búcsú a legfontosabb. A búcsút 1556 óta tartják, amikor is a csíki, gyergyói és háromszéki székelyek legyőzték János Zsigmond seregét, aki haddal támadt rájuk, hogy unitárius hitre térítse őket. A moldvai csángó magyarok számára Csíksomlyó volt az egyetlen hely, ahol anyanyelvű misét és imát hallgathattak, magyarul gyónhattak és ahol az erdélyi magyarokkal találkozhattak. Moldvából 1567 óta jártak át folyamatosan Csíksomlyóra. Sokan napokig gyalogoltak, hogy az ünnepen

résztevessenek. A búcsújáratok központja a Kis-Somlyón levő Salvator kápolna. Itt várják énekszó mellett vasárnap hajnalban a Nap feljöttét. A moldvai csángók hitük szerint a felkelő napban a Szentlélek képét látják galambként röpködni.

A nap járása nemcsak a mindennapok egymást követő tevékenységeit határozta meg, de a falu fekvését is. A csángó falvak, mind olyan völgyekben helyezkednek el, amelyek keletről nyugat felé nyúlnak. A nap közeledését hajnali harangszóval jelezték, a nap felé fordulva mondták el a reggeli imádságot, déli harangszónál mindenki megállott a munkájában, hogy elmondhassa a déli imát, az esti „napszentület”-nél ezt újra megismételték.

A régi falu **alkotó és termelő közösség** volt. A mindenkor termelő folyamatban a sok-sok nemzedékre visszavezethető tapasztalat és a hagyományos munkamódszerek játszották a döntő többséget. Évszázadok folyamán kicsiszolódott formában adta át a tudásanyagát az egyik nemzedék a másiknak. A hagyományok szabályozták nemcsak a termelő folyamatot, hanem az egyedek által elfoglalt helyet is. A hagyományok sokszor szokástörvények, sokszor babonaságok formájában éltek s kötelezőek voltak a közösség minden tagjára nézve. Ebben az egységes életben mindenkinek és mindennek helye volt. **A gazdasági sors közösségi.** A jó vagy a rossz az egész közösséget érinti. Egymás szerencsében vagy balsorsában mindig osztozkodtak.

Az egy településen élő családok szegről-végről rokonságban álltak egymással és a faluközösségen belül minden összetevőnek megvolt a falu termelésében betöltött feladata. Voltak ugyan mezőgazdasági munkát végző, illetve iparosi termelést folytató családok, de ennek ellenére mindenki értett valamennyire mindenhez. A különböző képességű és érdeklődésű emberek egymást kiegészítették és befele **szerves, sokrétű egészet** alkottak. A falu önellátó volt, életterük anyagi vonatkozásait megpróbálták önerőből előállítani, hogy amiben csak lehet, ne szoruljanak egymásra.

Domokos Pál Péter: Csángó magyar katolikusok Moldvában, megjelent a Magyar Múlt 8(I), 1979

Befejezőként a klézsai **Duma-István András** „*Csángó mitológia*” könyvéből idéznék:

„rájöttem, hogy az ember csak a nemzetén belül tudja védeni önmagát, ezért szüksége van öntudatra és fejlődésre, ezekhez pedig művelni és ápolni kell a nyelvet. És, hogy megismételjem egy barátom szavait: **nem vagyunk magyarok más nemzetek ellen.** Ha embereknek akarunk maradni, tudnunk kell, hol van a helyünk az emberiségben.”

Forrásművek:

- Antal Imre: *Gyimesi krónika*, Európa-Kriterion, Budapest Bukarest, 1992
- Benda Kálmán: *A moldvai csángó magyarok története*, Magyar Múlt, Történelmi Társulat, Sydney, XX évf., 43., 8-14. old.
- Bosnyák Sándor: *A magyarok hitvilága*, Főnix könyvek, Debrecen, 2002.
- Domokos Pál Péter: *Moldvai csángó magyarok* című utószava a Csoma Gergely: *Moldvai csángó magyarok* című könyvéből, Corvina Kiadó, Budapest, 1988
- Domokos Pál Péter: *Csángó magyar katolikusok Moldvában*, megjelent a *Magyar Múlt* 8(I), 1979
- Duma-István András: *Csángó mitológia*, Havas Kiadó, Kézdivásárhely, 2005
- Ferenczi István: *Adatok a nagyfejedelemség kori kelet-magyarországi védelmi rendszer ismeretéhez*, Erdélyi Gondolat Kk., Székelyudvarhely, 2000
- Ferenczi Géza: *A hétfalusi csángókról*, Székely Útkereső – antológia, Erdélyi Gondolat Kk., Székelyudvarhely, 1994
- Gáborján Alice: *Magyar népviseletek*, Corvina Kiadó, Budapest, 1969

- Gáspár Simon Antal: *Az én szülőföldem, a bukovinai Istensegítség*, Akadémiai Kiadó, 1986
- Halász Péter: *Az elcsángált magyarokról*, Magyar Múlt, Történelmi társulat, Sydney, XX évf., 43., 15-18. old
- Kóka Rozália: *Egy asszon két vétkescskéje; Bukovinai székely, gyimesi és moldvai csángó népi szerelmes történetek*, Timp Kft., Budapest, 2002
- Molnár V. József: *Kalendárium, az esztendő körének szokásrendszere*, Örökség Könyvműhely, 1998
- Molnár V. József: *Az emberélet szentsége*, Főnix Könyvek, 2001
- Nagy Olga: *Provincializmus-e avagy a gyökerek vállalása? Székely útkereső - Antológia*, Erdélyi Gondolat, Székelyudvarhely, 1994
- Nyíró József: *A mádэфalvi veszedelem*, Szukits Könyvkiadó, Szeged, 1995
- Oláh-Gál Elvira interjúja Domokos Pál Péterrel, Székelyföld, II. éf. 7. sz. 98-108 old.
- Ószékely népballadák*, Kritérium Könyvkiadó, Kolozsvár, 1998
- Salamon Anikó: *Gyimesi csángó mondák, ráolvasások, imák*, Helikon, Budapest, 1987